

Kodácsy Tamás. *Fotó: Füle Tamás | parokia.hu*

Kodácsy Tamás

AZ ÁRTATLAN KEGYELME? – ÖT REFORMÁTUS TEOLÓGIAI VITATÉTEL

A 2024 elején kirobbant kegyelmi ügy következményei számos szempontból elemezhetők, beleértve társadalmi, jogi és politikai vonatkozásait is. Ugyanakkor elkerülhetetlen az ügy egyházi és teológiai vizsgálata is, hiszen olyan mélyebb problémákra irányítja a figyelmet, amelyek messze túlmutatnak az érintett személyeken. Jelen tanulmány az RMK konferencián elmondott előadásom kibővített formájaként, egy meghatározó jelentőségű mondat kontextuális elemzésén keresztül arra keresi a választ, hogy egyházunk miként értelmezi a kegyelem fogalmát ma, és ennek milyen következményei vannak mind a megváltástanra, mind az egyháztanra nézve. A püspöki imádságban elhangzott ominózus mondat így hangzott Isten felé: „Azért nem kérek bocsánatot, hogy kegyelmet kértem egy általam ártatlannak hitt embernek.”¹

Első pillantásra úgy tűnhet, hogy ez csupán mellékes teológiai nüansz a kegyelmi ügy esetében, amely eltörpül az olyan társadalmi problémák mellett, mint az állam és egyház viszonya, a politikai lekötöttség vagy a személyi összefonódások kérdése. Jobban megvizsgálva a helyzetet látnunk kell, hogy ez a mondat autentikus, azaz nem feltételezéseken alapul, hanem hiteles betekintést enged az egyházi kormányzás működésébe. Mindamelllett a kegyelem értelmezése az ügy legfontosabb teológiai vetülete, mégpedig két okból. Egyrészt történeti szempontból a kegyelemről vallott tanítás korrekciójának igénye volt a 16. századi reformáció egyik meghatározó kiindulópontja. Református

1 BALOG Zoltán: Balog Zoltán beszéde a zsinati értekezleten február 16-án, *reformatus.hu*, 2024. 02. 16. URL: <https://www.reformatus.hu/egyhazunk/hirek/balog-zoltan-beszede-a-zsinati-ertekezleten-februar-16-an/> Utolsó letöltés: 2025. 01. 10.

egyházként e hagyomány örökösei vagyunk, ezért protestáns identitásunk szempontjából aligha találhatnánk ennél alapvetőbb teológiai kérdést. Másrészt a kegyelemről alkotott felfogás nem csupán a személyes üdvösség értelmezését határozza meg, hanem alapvetően befolyásolja az egyházzal, annak működéséről és szervezetről alkotott szemléletet is. Ennek megfelelően amellet érvelek, hogy a kegyelemtan nem pusztán egy dogmatikai ínyencség az ügy számos témakörei közül, hanem olyan központi teológiai kérdés, amely meghatározó módon formálja az egyházi gondolkodás egészét, beleértve azokat a gyakorlati témákat is, melyek körül egyébként forgunk.

A kegyelmi ügyre adott püspöki megnyilvánulásnak mind a beszéd és imádság, mind a társadalmi helyzet, mind a történelmi örökség összefüggésében súlyos következményei vannak egész egyházunkra nézve. A bírósági ítéletek alapján nem egy ártatlan, hanem egy vétkes emberről van szó, ezért megdöbbentő a mondat. De legalább annyira meghökkenítő a forma is: egy imádságban Istenhez szóló nem-bocsánatkérés hangzik el, mintha Istennel tudatnánk, hogy miben voltunk jók. Nem egyszerűen arról van szó, hogy az imádkozó Isten elé letesz egy olyan esetet, hogy valamit helyesnek gondolt, de lehet, hogy tévedett, hanem arról, hogy saját tettét igazolja azzal, hogy nem kell bocsánatot kérnie: „azért nem kérek bocsánatot...”. C. S. Lewis a bűnbánati imádság különös veszélyei között említi a *sly and vague self-approval*-t,² a ravasz és homályos önhelyeslés állapotát. E kifejezés arra figyelmeztet, hogy a bűntudat hiánya vagy saját cselekedetünk helyeslése önmagában még nem jelenti annak Isten előtti igazolását. Egyházunkban talán az egyik legnehezebben elviselhető jelenség az, amikor imádságban üzengetünk egymásnak, vagy imádságban ítélkezünk, mintegy Isten előtt igazolva saját felfogásunkat. A kegyes önhelyeslés bibliai példaként Saulra gondolhatunk az amálékiek elleni hadjárat után. Saul nem teljesítette maradéktalanul az Úr parancsát, majd emlékoszlopot állított magának, Sámuel pedig ezzel fogadta: „Az ÚR áldottja vagy te! Teljesítettem, amit megparancsolt az ÚR” (1Sám 15,13). Amikor Sámuel szembesítette engedetlenségével, Saul vallási érveléssel igazolta tettét, miszerint a zsákmány javát azért kímélték meg, hogy feláldozzák az Úrnak (1Sám 15,15). Az önfelmagasztálás így vallási önigazolással kapcsolódik össze: Saul nem egyszerűen helyesnek tartja saját cselekedetét, hanem Istenre hivatkozva igazolja azt. A püspöki imádságban lévő szokatlan formulák, illetve magának az imádságnak a közlésformája³ egy külön tanulmány tárgya lehet, itt most csak a mondat teológiai tartalmára szorítkozunk, méghozzá öt pont alapján, melyeket egy-egy tételben foglalunk össze.

Először fel kell ismernünk annak a társadalmi következményét, ha egy hagyományos intézményrendszernek, esetünkben az igazságszolgáltatásnak az alapvető működését kérdőjelezzük meg, és írjuk felül. Másodszor fontos látnunk, hogy lelkipásztorként nincs lehetőségünk közéleti kérdésekben a magánszemély álarcra mögé bújnunk, tettünkért egyházi emberként kell a felelősségünket viselni, aminek kihatása van egész közösségünkre nézve. Harmadszor, egyházként a szent ügyek hordozójaként védünk és óvnunk kell a szent szimbólumainkat és kifejezéseinket a politikai és üzleti

2 LEWIS, C. S.: *Letters to Malcolm: Chiefly on Prayer*, New York, Harcourt, Brace & World Inc., 1964, 32.

3 BALOG: i. m.

tárgyasítástól, az érdekalapú kihasználástól, mely alól a kegyelem fogalma sem kivétel. Negyedszer, önkritikusan fel kell ismernünk, hogy egyházunk működésében milyen romboló következményei vannak a protekcionista szemléletnek, vagyis annak a gyakorlatnak, amely egyes személyeket indokolatlan védelemben vagy támogatásban részesít. Az ilyen magatartás könnyen kegyes érveléssel igazolhatóvá válik, miközben aláássa a felelősségvállalás hitelességét. Ötödször, fel kell ismernünk annak teológiai súlyát, hogy protestáns egyházként az ártatlanság, a bűnösség és a kegyelem fogalmát csak a reformáció örökségével összhangban értelmezhetjük. Amennyiben e fogalmak helyét és szerepét ettől eltérően határozzuk meg, nem pusztán erkölcsi vagy kommunikációs hibát követünk el, hanem saját hitvallási identitásunkat kérdőjelezzük meg.

A kegyelmi ügy következményeivel kapcsolatban azért is kell többes szám első személyben fogalmaznunk, mert az ügy püspöki magyarázatát minden releváns egyházi testület, beleértve a zsinatot⁴ és az egyházkerületi közgyűlést,⁵ elfogadta. Egyik testület sem ismerte fel ennek az ügynek a teológiai jelentőségét, melyet lényegében úgy mutat be, mint egy közéleti szerepvállalás során elkövetett hibát, melyet egyesek rosszindulatúan felnagyítottak.

1. Az igazságszolgáltatás tisztelete

Arra a jogi kérdésre nem térünk itt ki részletesen, hogy a magyar jogrendben az elnöki kegyelemnek milyen funkciói, módjai és hatásai vannak. Azt viszont világosan kell látnunk, hogy a jogerős bírósági ítéletek elfogadása nemcsak jogi, hanem teológiai norma is. A jogerő elve (*res iudicata*) azt fejezi ki, hogy a véglegessé vált bírói döntést a jogrendben irányadónak kell elfogadnunk. Ez nem jelenti azt, hogy minden ítélet igazságos vagy tévedhetetlen, hanem azt a társadalmi rendet biztosítja, amelyben a jogvitákat nem az egyének saját meggyőződése, hanem az erre felhatalmazott intézmények döntése zárja le. Erre Kálvin is fontos hangsúlyt helyez, amikor megvizsgálja, hogy „milyen haszon származik a törvényekből, a bíróságokból és a magisztrátusokból a keresztyén köztársadalomra. S ehhez kapcsolódik a másik kérdés is: mekkora tiszteletet kell tanúsítania a magánembernek a hatóság iránt, és meddig kell elmennie az engedelmességben”.⁶ Világosan kifejti a Róm 13 alapján, hogy ezek a hatóságok Istentől rendelt hivatalok, beleértve az igazságszolgáltatást is. Az ország polgárának „elsőrendű kötelessége a hatóságok iránt az, hogy tevékenységüket a lehető legnagyobb tisztelettel illessék, s tudván, hogy hatósági jogkörüket mintegy Istentől kapták, őket is mintegy

4 A Zsinat határozata a Zsinat lelkészi elnöki tisztéről való lemondás tudomásulvételéről, ZS-2/2024.04.24., *Református Közlöny*, 2024/1, 2024. április 26., 62–63.

5 PAROKIA.HU: Továbbmenni az úton – Beszámoló az egyházkerületi közgyűlésről, *parokia.hu*, 2024. 06. 10. URL: <https://www.parokia.hu/v/tovabbmenni-az-uton/> Utolsó letöltés: 2025. 01. 10. Az egyházkerületbe tartozó lelkészként szót szerettem volna kérni ezen a közgyűlésen, melyet három nappal előtte jeleztem. Kérésemet visszaautasították.

6 KÁLVIN János: *A keresztyén vallás rendszere 1559*, I-II. kötet, ford. BUZOGÁNY Dezső, Budapest, Kálvin Kiadó, 2014, 4.20.20.

Isten szolgáit és követeit, tiszteljük és becsüljük”.⁷ Figyelemre méltó érvelésében az, hogy külön kitér arra a felfogásra, miszerint a hatóságok visszautasítása nem alapulhat azon, hogy Krisztus evangéliumára hivatkozunk. Ez lényegében azt jelenti, hogy mi magunkat tájékozottabbnak, bölcsőbbeknek képzeljük a hatóságoknál, beleértve a bíróságokat is. Akik így tesznek, „nemcsak tudatlanságukat, hanem ördögi kevélységüket is elárulják, mert olyan tökéletességgel kérkednek, amelynek még századrésze sem található meg bennük”.⁸ A kifogásolt magatartás Kálvin számára azért kevély, mert az ember saját vallási meggyőződését olyan magasabb rendű normaként kezeli, amelynek alapján az Istentől rendelt világi hatóság tekintélyét félreteheti. Ebben nyilvánvalóan visszatükröződik a rajongókkal szembeni ellenvetése, akik a hatóságok anarchikus elutasítását isteni küldetesként élték meg. Az Ószövetségben is megtaláljuk a jogerő elvének egy korai megfelelőjét, miszerint a jogvita rendezésére felhatalmazott fórum döntését a közösség tagjának el kell fogadnia (5Móz 17,8-13). Sőt, az ige megítéli azt az elbizakodott embert, aki nem veszi figyelembe a bírósági döntést. Ez ma azt jelenti, hogy miközben meghallgatjuk azokat, akiket elítéltek, nem feladatunk a bírósági ítéleteket felülbírálni. Mindamelllett ha módunkban áll, számos módon támogathatjuk a bajba jutottat: imádkozhatunk érte, gyűjtést indíthatunk, segíthetünk ügyvédet keresni, de ez nem jelenti azt, hogy a magunk megítélése nyomán a társadalom előtt ártatlannak tarthatjuk azt, akit a bíróság jogerősen ítélt el. Lelkészként, mint a szenvedőkkel együttérzőknek, mindannyiunknak nagy a kísértése arra, hogy egyházi fórumként külön igazságokat mondjunk ki, akár vasárnapi íghirdetésben utalva, akár temetési szertartáson a gyászolók szemüvegén keresztül látva az elhunyt történetét. Az evangélium hirdetése nem azt jelenti, hogy az ítéleteket felülbíráljuk, az eseményeket ártételmezzük, hanem azt, hogy a valós helyzetet Isten elé téve, hagyjuk őt munkálni, akár a szabadításban, akár a gyógyításban, vagy akár a bosszúállásban.

Láthatjuk, hogy a jogerő elve egy olyan ősi alappillére a társadalmi együttélésünknek, amely mélyen gyökerezik abban az intézményrendszerben, melynek alapvető része az igazságszolgáltatás is. A konzervatív értékrendben ha valami különösen fontos, akkor az azoknak az elveknek a védelme, amelyek összetartják társadalmunkat. A kegyelmi ügy mondata, miszerint több bírói ítélet után valaki megalapozatlanul azt feltételezi, hogy az elítélt ártatlan, jogi, teológiai és társadalmi normákat lép át, ami alapvetően kezdi ki a polgári kormányzás működését, és mond ellent a pozitív konzervatív gondolkodásnak. Ha ezt megfelelő indoklás nélkül egyházi tekintéllyel vállaljuk fel, az a társadalomban zavart, a konzervatív eszméket fontosnak tartó hívekben pedig meghasonlást idéz elő.

1. tétel: Az egyházi tisztségviselőnek lehet személyes kétélye egy jogerős ítélet helyességével kapcsolatban, de egyéni meggyőződéséből nem képezhet olyan alternatív ítéletet, amelyet egyházi vagy politikai tekintélyével és a kegyelem teológiai nyelvével a legitim igazságszolgáltatás ítélete fölé helyez.

⁷ Uo., 4.20.22.

⁸ Uo., 4.20.5.

2. Közös felelősség

Az „Élő Ige” református tematikus évében, 2024. március 8-án, Zoltán napján az ószövetségi főpap vétekáldozatáról olvastunk a Bibliaolvasó Kalauz alapján. „Ha a fölkenet pap vétkezik, és a nép vétkessé vált miatta, akkor elkövetett vétkéért mutasson be egy hibátlan bikaborjút vétekáldozatul az ÚRnak. Vezesse a bikát a kijelentés sátrának a bejáratához az ÚR elé, tegye kezét a bika fejére, és vágja le a bikát az ÚR előtt. [...] De a bika bőrét és az egész húsát a fejével és lábszáraival együtt, meg a beleit és a ganéját, tehát a bika összes többi részét vigye ki a táboron kívül egy tiszta helyre, ahová a hamut öntik, és égesse el egy farakáson, tűzben. Ott égessék el, ahova a hamut öntik.” (3Móz 4,3kk) Az igéből egyrészt világos, hogy a pap vétke miatt a nép is vétkessé válhat, másrészt az, hogy ennek a helyreállítása nemcsak egy belső kultikus szertartás, hanem annak van egy külső, a szent sátoron és táboron kívül eső része is. Újszövetségi párhuzamként láthatjuk, hogy „Jézus is a kapun kívül szenvedett, hogy megszentelje a népet tulajdon vére által” (Zsid 13,12).

Ebből következik, hogy abban az esetben, amikor az egyház nevében kér valaki bocsánatot, azt nem csak a „kapun belül”, az egyház körében kell megtennie. A kegyelmi ügyet kísérő egyházi kommunikáció kínosan kerülte a nyilvánosságot, zárt ajtók mögötti gyűléseknek voltunk tanúi, miközben az egyháztagok is a nyilvános sajtóértesülésekből kaptak információt arról, hogy mi is történik az egyházon belül. A társadalom a nyilvánosság elől menekülő egyházat látott. Az országos egyházkormányzat böjti levele,⁹ majd későbbi nyilatkozata¹⁰ is erről a bezárkózásról tanúskodik, amikor egyrészt kifogásolja a közéleti hangvételt és stílust az egyházzal kapcsolatban, másrészt az egyház történelmi tekintélyére hivatkozva bezárkózik. Ha Krisztus kiment a világba, vállalva vállalhatatlan bűneinket, akkor mi sem maradhatunk abban a zárt *naiv realizmus*ban, amit a zsinati elnökség fenti leveleiben megfogalmazott, és azon méltatlankodott, hogy milyen csúnyán írnak rólunk. Azóta annyiban változott a helyzet pozitívan, Steinbach József elnök-püspök végre kilépett a kapun kívülre, amikor a 24.hu-nak nyilatkozott,¹¹ az ügyben első egyházvezető teológusként. Annyiban viszont nem változott a helyzet, hogy a krízis nem múlt el, bármennyire is szeretnénk volna lezárni.

Illúzió az, hogy külön lehet választani azt, amit egyházi tisztségviselőként és magán-személyként teszünk. Önmagunk áltatása az, hogy az ószövetségi törvény biztos nem vonatkozik ránk, miszerint a fölkenet pap miatt a nép is vétkessé válik (3Móz 4,3). A kegyelmi ügyben többször is megélhettük, hogy ez nem csak egy személyes ügy. Volt

9 A MAGYARORSZÁGI REFORMÁTUS EGYHÁZ ZSINATÁNAK ELNÖKSÉGE: *Böjti körlevél*, 2024. 03. 06. Ikt: 130451/2024. URL: https://reformatus.hu/documents/3772/Böjti_levél_MRE_ET.pdf Utolsó letöltés: 2025. 01. 10.

10 A MAGYARORSZÁGI REFORMÁTUS EGYHÁZ ZSINATÁNAK ELNÖKSÉGE: *Nyilatkozat*, 2024. 04. 10. Ikt: 130706/2024. URL: https://reformatus.hu/documents/3825/scan_-_2024-04-10T131015.978.pdf Utolsó letöltés: 2025. 01. 10.

11 BALAVÁNY György: Steinbach József: Úgy éljük meg ezt a krízist, amin a református egyház keresztyümeg, hogy óriási figyelmeztetést kaptunk Istentől, *24.hu*, 2024. 06. 08. URL: <https://24.hu/belfold/2024/06/08/steinbach-jozsef-reformatus-egyhaz-kegyelmi-ugy-balog-zoltan-politika-allami-tamogatas-interju/> Utolsó letöltés: 2025. 01. 10.

olyan gyülekezet, ahol vasárnap reggel egy lefordított narancssárga keresztet festettek a református templomajtóra, volt, ahol egy egyházi ünnepségre tüntetők érkeztek, és volt, ahol az önkormányzati választásokra készülve egy lejárató politikai szórólapon használták fel a református egyházat, beleértve a helyi lelkészt és gyülekezetet is. A közösségi média világát ne is említsük. Szűcs Ferenc írja találóan a gyülekezet és az egyház kapcsolatáról: „minden tag, de minden gyülekezet is csak rész szerintiséget képvisel. Mégsem csak rész szerint egyház, mint ahogy az egy gyűszűnyi tengervíz is hordozza az egész összetételét, noha azért mégsem a tenger.”¹²

A közös felelősség hordozása a református egyházban azért kikerülhetetlen, mert egyházi tisztségviselőinket mi választjuk. Nem véletlen, hogy Kálvin János Cyprianust idézve ezt írja: „A nép hatalmában áll a méltó papokat megválasztani, a méltatlanokat elutasítani.”¹³ Kontextusában így ír az ókori egyházatya: „A nép se áltassa magát azzal, hogy mentesülhet a bűn fertőzésétől, ha egy vétkes főpappal vállal közösséget, és beleegyezését adja annak jogtalan és érvénytelen püspökségéhez. [...] Tehát az Úr parancsait követő, istenfélő népek el kell különülnie bűnös előljárójától, nem szabad belekeverednie a *főpap szentségtörő áldozatbemutatásába*, mivel teljesen a hatalmában áll, hogy méltó főpapokat válasszon magának, vagy a méltatlanokat visszautasítsa.”¹⁴

Hozzáteszem, hogy ez nem csupán a református püspökökre vonatkozik, hanem ma is érvényes minden választott egyházi tisztségviselőre, beleértve a lelképásztorokat is. Lát-szik az is, hogy az áltatás sem új keletű, miszerint nem vagyunk felelősek a vezetőinkért, bár ez vonzó menekülési út lehetne, csak nem igazán református, és nem is működőképes.

2. tétel: Egyházi tisztségviselőink közéleti cselekvései nem tekinthetők pusztán magánügynek, mert tisztségük révén az egész egyházra kihatnak. Ez nem kollektív bűnösséget, hanem közös felelősséget jelent: vezetőinket mi választjuk, ezért vétkeik következményeit közösségként is hordozzuk, és ha azoktól nem határolódunk el, Cyprianus szavával magunk is belekeveredünk azokba.

3. A szentséges provokálja a bálványimádást

Nehéz magyarul visszaadni azt a hárombetűs, háromszoros latin alliterációt, ahogyan az ókori egyházatya nyomatékosan megnevezi a főpapok vétkét, a szentségtörő áldozatbemutatást: „nec se ad *sacrilegi sacerdotis sacrificia* miscere”. Cyprianus itt két hispániai püspök bűnét a bálványimádásban és az istenkáromlásban nevezi meg, ezt takarja nála a *sacrilegium*, melyet szentségtörésnek fordítunk. Szentségtörésen ma valamilyen morális bűnt, botránkozásra okot adó cselekvést értünk, ám a latin szó jelentése ennél sokkal tágabb. A szó középkori jelentése a szent megsértéséhez kapcsolódik, például egy templom kifosztását, a megszentelt dolog eltulajdonítását jelentette. A *sacer* (szent) és *legere* (elvesz) összekapcsolása rámutat arra, hogy itt nem csak egy szent dolog össze-

12 Szűcs Ferenc: *Hitvallásismeret*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, 2007, 87.

13 Kálvin: i. m., 4.4.14.

14 SZENT CYPRIANUS *levelezése*, ford. SZABÓ Ádám, Budapest, JEL, 2014, 67.3, 389.

töréséről van szó, vagy annak ellopásáról, hanem ennél sokkal általánosabban a szent tárgyiasításáról. A szent eltulajdonításában nem csupán a tolvajlás a döntő, hanem az, hogy valami, ami önmagán túlmutat, tulajdonná lesz, birtokolhatóvá válik. Erről beszél Paul Tillich is, amikor a szentet úgy határozza meg, mint ami önmagát megtagadva, az általuk közvetített istenire utal.¹⁵ Ha az isteni hordozása megszűnik, akkor a szent dolog megszűnik szentnek lenni. Tillich gondolata szerint ez a veszély nemcsak szent tárgyakra, hanem vallási szimbólumainkra és teológiai foglaimainkra is vonatkoztatható. Így maga a „kegyelem” kifejezés is bálvánnyá válhat, ha többé nem Isten szabad cselekvésére mutat, hanem birtokolható, emberi célokra felhasználható fogalomná lesz. Nemcsak arról van szó, hogy Kálvin szavaival élve „az emberi elme [...] mindig is bálványkészítő műhely”,¹⁶ hanem látnunk kell azt is, hogy éppen a legszentebb dolgokkal vagyunk a leginkább hajlamosak arra, hogy tárgyiasítsuk, megfosszuk önmagán túl mutató isteni jelentésétől, bálványosítsuk. Tömören így foglalja össze Tillich: „*Holiness provokes idolatry.*”, azaz: „A szentséges mindig felébreszti a bálványimádást.”¹⁷ (Ez a mondat a *Rendszeres teológia* német kiadásából kimaradt.)

A püspöki imádságban a kegyelem fogalma a vizsgált mondat környezetében többször is előkerül: „Azért nem kérek bocsánatot, hogy kegyelmet kértem egy általam ártatlannak hitt embernek. Annyiszor kértem lelkipásztorként kegyelmet világi hatóságoktól, emberektől, embereknek. S kértem kegyelmet elsősorban magamnak, Tőled, kegyelmes Isten. Köszönöm, hogy átéltem és átélhetem a megbocsátás kegyelmét.”

Ebben a halmozásban érhető tetten a kegyelem fogalmának kihasználása. A kegyelem tárgyiasítása ott történik meg, amikor Isten szabad kegyelmének fogalma egy emberi döntés igazolására használható „dologgá” válik. A szövegben a közjogi kegyelem („kegyelmet kértem egy általam ártatlannak hitt embernek”), az emberi irgalom („kértem lelkipásztorként kegyelmet [...] emberektől, embereknek”) és Isten üdvözítő kegyelme („átéltem és átélhetem a megbocsátás kegyelmét”) egymásba csúszik, így a kegyelem már nem csupán Isten cselekvésére mutat, hanem a kegyelmet kérő ember saját tettének igazolását is szolgálja. Ez az elcsúszás a kegyelem Istenre mutató szent jelentésének megtörése.

3. tétel: A szent addig marad szent, amíg önmagán túl Istenre mutat; amikor azonban birtokba vesszük, tárgyiasítjuk vagy saját céljaink szolgálatába állítjuk, elveszítjük transzcendens jelentését, és bálvánnyá tesszük. Ez a veszély nemcsak szent tárgyakat, hanem vallási szimbólumainkat, kifejezéseinket és teológiai foglaimainkat is fenyegeti. Ezt történt a püspöki imádság kegyelem fogalmával is.

4. A protekcionizmus veszélye a protestáns kegyelemtanban

Protekcionizmuson itt azt a személyi és intézményi gyakorlatot értjük, amelyben valakinek az előmenetelét, védelmét vagy kivételezett helyzetét nem elsősorban alkalmas-

15 TILlich, Paul: *Rendszeres teológia*, ford. SZABÓ István, Budapest, Osiris, 181.

16 KÁLVIN: i. m., 1.11.8.

17 TILlich: i. m., 181.

sága és az általánosan érvényes szabályok, hanem személyes kapcsolatai biztosítják. Az egyházban ez különösen veszélyes, mert a személyes pártfogás könnyen kegyes igazolást kaphat: a kivételezés irgalommá, a személyes kapcsolat kegyelemmé, a következmények alóli mentesítés pedig megbocsátássá nevezhető át.

Ennek a működésmódnak történelmi előzményei is vannak. A szocializmus idején az egyház nem autonóm intézményi térben működött: az előmenetel, a külföldi tanulmányút, bizonyos egyházi tisztségek elnyerése vagy akár a szolgálat lehetősége is függhetett személyes és politikai kapcsolatoktól. Egy korábbi tanulmányomban¹⁸ ennek továbbélését a „mi emberünk” logikájával írtam le: nem csupán az számít, hogy valaki alkalmas-e egy feladatra, hanem az, hogy kihez tartozik, kinek az embere, ki áll mögötte. A rendszerváltással az állami ellenőrzés korábbi intézményrendszere megszűnt, de ebből nem következett automatikusan az évtizedek alatt kialakult kapcsolati és magatartási minták eltűnése. Mindez magán hordozza a közös felelősséget is, mert a protekcionizmushoz nemcsak a protektorra van szükség, hanem az ahhoz folyamodóra is, aki lehet egyháztag, lelkipásztor vagy éppen presbiter, ahogy ebben az ügyben is kirajzolódott.

A protekcionizmus nem pusztán szervezeti vagy erkölcsi probléma, hanem kegyelemtani kérdés is. Látszólag ugyanis hasonlít a kegyelemhez: mindkettő olyasmit adhat valakinek, ami nem egyszerűen a teljesítményének következménye. A hasonlóság azonban megtévesztő. A protekció személyhez, kapcsolathoz és befolyáshoz kötött, Isten kegyelme viszont éppen az emberi érdem és kiváltság logikáját töri meg. A protekcióban a világi boldogulás kérdései kerülnek elő: kit ismersz, kihez tartozol, ki jár közben érted? A protestáns kegyelemtan ezzel szemben azt hirdeti, hogy Isten Krisztusban nem kapcsolataink, társadalmi helyzetünk vagy érdemeink alapján fordul hozzánk.

Ezt a különbséget világítja meg Arany János *Szondi két apródja* című balladájának kegyelemképe is. Ali pasa az orosz pap közvetítésével kínál kegyelmet a reménytelenül küzdő Szondinak, ő azonban visszautasítja azt: „Kegyelmet uradtól nem vár soha Szondi, / Jézusa kezében kész a kegyelem: / Egyenest oda fog folyamodni.” A válasz protestáns ereje éppen ebben az egyenes folyamodásban rejlik.¹⁹ Isten kegyelméhez nincs szükség olyan emberre, aki kapcsolatai révén elintézi számunkra azt. A kegyelem nem kapcsolati tőke, amelyhez a megfelelő közvetítőkön keresztül lehet hozzáférni.

Ez azonban nem jelenti a közbenjárás elutasítását. A másik emberért való közbenjárás nemhogy idegen volna a keresztyénségtől, hanem annak egyik alapvető krisztológiai mintája. Krisztus „mindenkor él, hogy esedezzék” azokért, akik általa járulnak Istenhez (Zsid 7,25), és „nem szégyelli őket testvéreinek nevezni” (Zsid 2,11). Krisztus tehát nem távolról intézi azok ügyét, akikért közbenjár, hanem azonosul velük, és vállalja őket. Közbenjárása nem rejtett kapcsolat, hanem nyílt közösségvállalás.

Többek között ebben különbözik a közbenjárás a protekcionizmustól. A közbenjáró vállalja azt, akiért közbenjár; a protekcionista kapcsolat ezzel szemben gyakran éppen

18 KODÁCSY Tamás: Hogyan űzzük el az egyházi démonokat?, *Sárospataki Füzetek*, 19. évfolyam, 2015/2, 57–67, 62.

19 KODÁCSY Tamás: Kegyelemért egyenesen folyamodni, *parokia.hu*, 2016. 10. 31. URL: <https://www.parokia.hu/hirek/velemenyt/v/kegyelemert-egyenesen-folyamodni/> Utolsó letöltés: 2025. 01. 10.

rejtettségbe és átláthatatlanságba burkolózik. A közbenjáró bármikor elmondhatja, hogy ezért az emberért jártam közben, ezt kértem számára, és vállalom közbenjárásom felelősségét és következményeit. A protekcionizmus ezzel szemben informális kapcsolatokon, személyes hozzáféréseken és olyan kivételezésen keresztül működik, amelynek feltételei mások számára nem hozzáférhetők, sokszor nem is láthatók.

A transzparencia ebből következően nem egyszerűen kommunikációs kérdés. Nem az teszi helytelenné a közbenjárást, hogy valaki egy másik ember érdekében megszólal a hatalom előtt. A kérdés az, hogy vállalja-e azt, akiért közbenjár; vállalja-e saját szerepét és felelősségét; valamint az általa igénybe vett lehetőség mások számára is hozzáférhető-e, vagy csak egy zárt kapcsolati háló kiváltsága. A közbenjárás világosságra hozza és vállalja a kapcsolatot, a protekcionizmusnak viszont érdeke annak homályban tartása.

A protestáns kegyelemtan nem a közbenjárást utasítja el, hanem annak emberi kisajátítását. Pál szerint „egy a közbenjáró is Isten és emberek között, az ember Krisztus Jézus” (1Tim 2,5). Kálvin ezért különbséget tesz Krisztus egyetlen közbenjárása és a keresztyének egymásért való közbenjárása között: egymásért imádkozhatunk, és egymás ügyét is hordozhatjuk, de minden ilyen közbenjárás Krisztus egyetlen közbenjárásától függ.²⁰ A protestáns kegyelemtan éppen ezért gyanakvással tekint minden olyan emberi közvetítői rendszerre, amelyben a kiváltsághoz a megfelelő személyen, kapcsolaton vagy intézményi csatornán keresztül lehet hozzáférni. Ebből következnek olyan egyházszerkezeti problémák is, amelyek rávilágítanak a hatalmi koncentráció, az egyszemélyes döntéshozatal, a személyi lekötelezettség és függés kálvini gondolkodástól teljesen idegen elemeire a mai magyar református egyházban.

4. tétel: A protekcionizmus a kegyelem hamis utánzatává válhat: személyes kapcsolatok révén kínál kivételt ott, ahol a protestáns kegyelemtan minden emberi érdemet és kiváltságot kizár. A keresztyén közbenjárás ezzel szemben nyíltan és önként vállalja azt, akiért közbenjár, és vele együtt annak terhet is. Amikor a rejtett és személyválogató protekciót a kegyelem nyelvével igazoljuk, magát a kegyelmet tesszük emberi kapcsolataink eszközévé.

5. Kegyelmet csak egy vétkesnek lehet adni

A Parókia Portálra az esetre reflektáló kegyelemmel kapcsolatos írásomban²¹ ezt az utolsó pontot állítottuk fókuszba, mert teológiai szempontból ennek van a legnagyobb jelentősége. Fent bemutattuk, hogy a kegyelem kifejezés az imádságban és püspöki érvelésben összekapcsolódik, de a protestáns kegyelemtan hangsúlyosan forenzikus, azaz jogi gyökerű, ezért ebben az esetben elválaszthatatlanok egymástól.

A kegyelem mint Isten ingyenes ajándéka teszi lehetővé az ember üdvösségét és megszentelődését, jóllehet természetét és működését a keresztyén teológia történetében különbözőképpen értelmezték. Az egyházatyák közül Augustinus különösen hang-

20 KÁLVIN: i. m., 3.20.19.

21 KODÁCSY Tamás: Kegyelmet csak egy vétkesnek lehet adni, *parokia.hu*, 2024. 03. 11. URL: <https://www.parokia.hu/v/kegyelmet-csak-egy-vetkesnek-lehet-adni/> Utolsó letöltés: 2025. 01. 10.

súlyozta, hogy a kegyelem Isten ajándéka: nem követelhető, nem az emberi érdemeken alapul, és meghaladja az ember természetes képességeit. A kegyelem ezért nem olyasmi, amit az ember kieszközölhet vagy megszerezhet, hanem Isten szuverén és szeretetteljes cselekvése a bűnös emberrel. Ennek krisztológiai alapja, hogy Krisztus szenvedte el bűneink büntetését. Ahogyan Pál apostol írja: „kegyelemből van üdvösségetek hit által, és ez nem töletek van: Isten ajándéka” (Ef 2,8).

Alister McGrath *Iustitia Dei*²² című munkájában végigköveti a megigazulás és a kegyelem fogalmának történeti alakulását. A középkori skolasztika a kegyelem természetét és működését részletes fogalmi rendszerben írta le. Aquinói Tamás a kegyelmet Isten ember iránti jóságához kapcsolja, amely az emberben valóságos változást hoz létre, és akaratát Isten felé irányítja. A skolasztikus teológia többek között megkülönböztette a *gratia gratis data* (ingyen adott kegyelem) és a *gratia gratum faciens* (kedvessé tevő kegyelem) fogalmát, majd a kegyelem működésének további formáit. E rendszerben a megigazulás az ember valóságos belső megújulásával kapcsolódik össze: a kegyelem nem egyszerűen Istennek az emberről kimondott döntése, hanem az emberben létrejövő és őt átformáló valóság is.

A reformáció egyik döntő fordulata McGrath elemzésében éppen a megigazulás forenzikus, vagyis ítéleti-jogi jellegének megerősödése. A kérdés immár nem csupán az, hogy milyen kegyelmi állapot jön létre az emberben, hanem az is, hogy miként állhat meg a bűnös ember igazként Isten ítélőszéke előtt. A megigazítás ebben az értelemben nem egy már fennálló emberi tulajdonság leírása, hanem Istennek az emberről kimondott kegyelmi döntése. Éppen ezért alapvető különbség van aközött, hogy valakit ártatlannak találunk, és aközött, hogy a vétkes kegyelemből megigazul. Az előbbi egy fennálló ártatlanság elismerése; az utóbbi Isten kegyelmi cselekvése azzal az emberrel, aki önmagából nem rendelkezik olyan igazsággal, amelyre Isten előtt hivatkozhatna.

Ez a forenzikus háttér különösen fontossá teszi a vétkesség, ártatlanság és kegyelem pontos megkülönböztetését. Az ártatlan és a kegyelemre szoruló ember két különböző dolgot kér. Az ártatlan azt kéri az ítélőtől: állapítsa meg, hogy nem vétkes, és szolgáltatson neki igazságot. A vétkes ezzel szemben nem az ítélet alapját tagadja, hanem annak következménye ellenére kér irgalmat. Az ártatlanságra felmentés, a vétkességre kegyelem válaszol. Ez természetesen nem jelenti Isten megigazító kegyelmének és a világi jog kegyelmi intézményének azonosítását. A két fogalom mégis közös nyelvi és fogalmi térben mozog: kegyelemről ott van értelme beszélni, ahol van olyan vétek vagy ítélet, amelynek következményét elengedik.

A reformátorok ennek megfelelően nemet mondtak arra, hogy az ember Isten előtti igazságának alapja a kegyelemmel együttműködő emberben létrejövő érdem legyen. Ahogyan Kálvin fogalmaz: „Ezt a kettőt [működő – együttműködő kegyelem] azért kellett röviden érintenem, hogy lásd, kedves olvasó, mennyire nem értek egyet még a józanabb skolasztikusokkal sem.”²³ Luther nyomán a reformátorok a *sola gratia* – *sola*

22 McGRATH, Alister E.: *Iustitia Dei: A History of the Christian Doctrine of Justification*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005, 128–138.

23 KÁLVIN: i. m., 2.2.6.

fide tételével azt hangsúlyozták, hogy az ember megigazulása csak Isten kegyelméből, egyedül hit által történik, nem pedig saját érdeme alapján: „azért hitből, hogy kegyelemből legyen” (Róm 4,16).

Éppen ezen a ponton válik teológiailag problematikussá a kegyelmi ügyben elhangzott mondat: „Azért nem kérek bocsánatot, hogy kegyelmet kértem egy általam ártatlannak hitt embernek.” Fontos azonban pontosan megjelölni, hol van a probléma. Nem abban, hogy valaki egy jogerősen elítélt embert ártatlannak tart. A bírói ítélet nem tévedhetetlen; lehet vitatni annak helyességét, és lehet meggyőződéssel hinni egy elítélt ártatlanságában. A püspöki álláspont kegyelemtani problémája tehát nem önmagában az „ártatlannak hitt” fordulat.

Az ellentmondás ott keletkezik, hogy az ártatlanság feltételezéséből a kegyelemért való folyamodás következik. Ha valakit ártatlannak tartunk, akkor éppen azt állítjuk róla, hogy nincs olyan vétke, amelynek következményét kegyelemből el kellene engedni. Következtesen ilyenkor nem kegyelemért, hanem igazságért kell folyamodnunk: az ítélet felülvizsgálataért, az ártatlanság megállapításáért, és szükség esetén a rehabilitációért.

A reformátori megigazulástan ezzel szemben nem az önigazolásból indul ki. Az ember nem azért áll Isten elé, hogy bebizonyítsa: az ítélet téves, ő valójában ártatlan. Ellenkezőleg: lemond az önigazolásról. Nem önmagában keresi annak alapját, hogy Isten igaznak fogadja el, hanem Krisztusban. Ebben az értelemben a kegyelem és az önigazolás ellentétes irányú mozgások: az önigazolás azt mondja, hogy *igazam van*; a kegyelemre hagyatkozó hit azt, hogy *önmagammat nem tudom igazzá tenni*. A kegyelmi ügyben az elítélt sok mindent tett, de egy pillanatra nem mondott le saját igazáról.

A Második Helvét Hitvallás ugyanezt az önigazoló mechanizmust zárja ki, amikor az emberi érdemnek azt a felfogását ítéli el, amely Isten ingyenes kegyelmének helyére lép: „Elítéljük tehát azokat, akik az emberi érdemet úgy védelmezik, hogy Isten kegyelmét hiábavalóvá teszik” (2HH XVI.13.). Pál érvelése ugyanerre az ellentmondásra épül: „ha pedig kegyelemből van, akkor már nem cselekedetekért, mivel a kegyelem akkor már nem volna kegyelem” (Róm 11,6). A kegyelem fogalmának belső logikája kizárja, hogy az ember saját ártatlanságával, érdemével vagy teljesítményével teremtsen jogcímet rá.

Melanchthon ennek egyik skolasztikus változatát az *elicere actum dilectionis*, a szeretet aktusának „előcsalogatása” kapcsán bírálja: vajon „előcsalogathatjuk magunkból a szeretet cselekedetét, amely által kiérdemeljük a bűnbocsánatot?”²⁴ A kérdés mögött ugyanaz az alapprobléma áll: létrehozhat-e az ember önmagában valamit, amellyel Isten kegyelmét megszerezheti? Képesek vagyunk-e Istennek jobban tetszeni, hogy kegyelmébe fogadjon minket? A reformátori válasz kategorikusan nemleges. A kegyelem éppen akkor szűnne meg kegyelemnek lenni, ha emberi állapotunkkal, teljesítményünkkel vagy ártatlanságunkkal jogcímet teremthetnénk rá. A konkrét ügyben kegyelmet kereső törekvés egy általános tünete egyházunknak. Sokszor saját cselekedeteink, beszámolóink, statisztikáink, kampányaink és a kegyelmi ügyre adott válaszaink lényegében az említett skolasztikus aktus mai megfelelői, egyfajta spirituális lájkvadászat, amivel próbáljuk jó hírünket

24 REUSS András (szerk.): *Apológia, az Ágostai hitvallás védőirata*, ford. és kísérőtanulmányok BÓDI Emese – REUSS András, Budapest, Luther Kiadó, 2017, 70.

menteni. Ha valami, akkor talán ez az oka annak, hogy a kegyelmi ügyből kirajzolódott sajátos kegyelemtanunk nem engedi el a saját magunkról alkotott egyházképünket kritika alá vetni, és így nem tudunk teljesen Isten kegyelmére hagyatkozni. A reformátorok jogosan ítélték el a kegyelem tárgyasítását a búcsúcédulák kapcsán, de mi lényegében ugyanazt tesszük a kegyelemmel, ami ellen őseink felemelték szavukat. Ettől mindaddig nem is fogunk szabadulni, amíg Isten elé nem állunk valódi bűnbánattal.

Pál ugyanakkor a másik irányban is lezárja a kegyelemmel való visszaélés lehetőségét. Nemcsak ártatlanságunkkal vagy jó cselekedeteinkkel nem tehetünk szert kegyelemre, hanem bűnösségünket sem használhatjuk fel arra, hogy a kegyelmet mintegy kikényszerítsük vagy megsokszorozzuk: „Megmaradjunk-e a bűnben, hogy a kegyelem annál bőségebb legyen? Semmiképpen!” (Róm 6,1–2). Sem az érdem, sem az ártatlanság, de még a bűn sem lehet a kegyelem megszerzésének eszköze. A kegyelem azért kegyelem, mert Isten szabad cselekvése.

A kegyelmi ügy teológiai problémája ezért mélyebb annál, hogy helyes vagy helytelen volt-e kegyelmet kérni. A kérdés az, mit értünk kegyelmen. Ha az elítéltet ártatlannak tartjuk, igazságot kell keresnünk számára; ha vétkesnek tartjuk, van értelme kegyelemről beszélni. A kettő összecsúsztatása mind jogi, mind protestáns teológiai értelemben felhígítja a kegyelem valódi értelmét. A protestáns kegyelem nem az önigazolás vallási nyelve, hanem éppen az önigazolás feladása: az ember nem saját ártatlanságára hivatkozik, hanem egyedül Krisztushoz folyamodik.

5. tétel. Önmagában sem a másikért való felelős kegyelemkérés, sem egy elítélt ártatlannak tartása nem kifogásolható; a teológiai ellentmondás e kettő összekapcsolásában rejlik. Kegyelemet a vétkes kaphat, míg az ártatlannak igazságra van szüksége. A protestáns kegyelemtan forenzikus logikája ezért kizárja, hogy az ártatlanság a kegyelem jogcímévé váljon: a kegyelem nem az önigazolás megerősítése, hanem annak feladása és Krisztushoz való folyamodás.

Befejezés

Az öt vitatétel végső soron egyetlen kérdéshez vezet vissza: mit jelent kegyelemből élő egyháznak lenni? Nem azt, hogy az igazságot kegyes nyelvvel felülírjuk, a felelősséget hártjuk, szent fogalmainkat saját céljainkra használjuk, kapcsolatainkat kegyelemmé nevezzük át, vagy ártatlanságunk igazolására hivatkozunk. Éppen ellenkezőleg: a kegyelem felszabadít arra, hogy az igazsággal szembenézzünk, a felelősséget vállaljuk, és lemondjunk az önigazolásról.

A kegyelmi ügy ezért teológiai értelemben nem akkor zárul le, amikor megszületnek a szükséges lemondások, választások vagy kommunikációs válaszok. Akkor kezdhet lezárulni, amikor felismerjük, hogy a kegyelem nem birtokunk és nem eszközünk, hanem Isten szabad ajándéka a vétkes ember számára. Református örökségünk szerint éppen ezért nem kegyelmünk van, amelyet használhatunk, hanem kegyelemre szorulunk, amelyért egyedül Krisztushoz folyamodhatunk.

ABSZTRAKT

Az ártatlan kegyelme? – Öt református teológiai vitatétel

A tanulmány a 2024-es magyarországi kegyelmi ügy egyházi következményeiből kiindulva öt református teológiai vitatételt fogalmaz meg. Kiindulópontja az ügy kapcsán elhangzott püspöki imádság kijelentése: „Azért nem kérek bocsánatot, hogy kegyelmet kértem egy általam ártatlannak hitt embernek.” A tanulmány amellett érvel, hogy e mondat teológiai jelentősége túlmutat a konkrét eseten, és az egyházi működés alapvető kérdéseire irányítja a figyelmet. Az öt tétel az igazságszolgáltatás egyházi tisztetét, a választott egyházi tisztségviselők és a közösség közös felelősségét, a szent fogalmak tárgyiasításának és bálványosításának veszélyét, a protekcionizmus és a keresztyén közbenjárás megkülönböztetését, valamint a kegyelem protestáns, forenzikus értelmezését vizsgálja. A tanulmány Kálvin, Cyprianusz, Paul Tillich, Melanchthon és Alister McGrath teológiai meglátásaira támaszkodva mutat rá arra, hogy a kegyelem nem válhat az egyházi önigazolás, a személyes kapcsolatok vagy a kivételezés eszközévé. A protestáns kegyelemtan forenzikus logikája szerint az ártatlannak igazságra, a vétkesnek kegyelemre van szüksége; ezért az ártatlanság és a kegyelem összekapcsolása teológiai ellentmondást eredményez. A tanulmány végső kérdése így nem csupán a kegyelmi ügy megítélése, hanem az, hogy mit jelent kegyelemből élő református egyháznak lenni: szembenézni az igazsággal, vállalni a közös felelősséget, és az önigazolás helyett Krisztus kegyelméhez folyamodni.

Kulcsszavak: *kegyelemtan, igazságosság, református megigazulás, közös felelősség, önigazolás*

ABSTRACT

The Grace of the Innocent? – Five Reformed Theological Theses for Debate

This study formulates five theses for Reformed theological debate, taking as its point of departure the ecclesial consequences of the 2024 Hungarian presidential pardon controversy. Its starting point is a statement made in an episcopal prayer in connection with the case: “I do not ask forgiveness for having requested a pardon for a person whom I believed to be innocent.” The study argues that the theological significance of this statement extends beyond the particular case and raises fundamental questions concerning the life and governance of the church. The five theses address the church’s respect for the administration of justice; the shared responsibility of elected church officers and the ecclesial community; the danger of objectifying and idolizing sacred concepts; the distinction between protectionism and Christian intercession; and the Protestant forensic understanding of grace. Drawing on theological insights from Calvin, Cyprian, Paul Tillich, Melanchthon, and Alister McGrath, the study argues that grace must not become an instrument of ecclesial self-justification, personal networks, or preferential treatment. According to the forensic logic of the Protestant doctrine of grace, the innocent require justice, whereas the guilty may receive grace;

consequently, combining a claim to innocence with an appeal for grace creates a theological contradiction. The ultimate question of the study therefore reaches beyond the assessment of the pardon controversy itself: what does it mean to be a Reformed church that lives by grace? It means facing the truth, accepting shared responsibility, and, instead of seeking self-justification, turning to the grace of Christ.

Keywords: doctrine of grace, justice, justification, shared responsibility, self-justification